

IZMEĐU JERUZALEMA I RIMA. REFLEKSIJE RABINA EUROPE, IZRAELA I AMERIKE O PEDESETOJ OBLJETNICI *NOSTRA AETATE*¹

Uvod

Prema biblijskom izvješću o stvaranju Bog je načinio jedno ljudsko biće kao praroditelja svega čovječanstva. Tako je neosporiva poruka Biblije da su sva ljudska bića članovi jedne obitelji. Nakon potopa u vrijeme Noe ta je poruka osnažena kada jedna obitelj otpočinje novu fazu povijesti. Bog svoju providnost proteže na sveopće čovječanstvo, bez ikakvih iznimaka.

Kada je Bog odabrao Abrahama te kasnije Izaka i Jakova, povjerio im je dvostruko poslanje: osnovati izraelski narod koji će ustanoviti i uspostaviti uzorno društvo u svetoj i obećanoj zemlji Izrael, uz zadaću da svemu čovječanstvu služi kao izvor svjetla.

Mi Židovi susretali smo se od tada, posebno nakon razorenja drugog Hrama u Jeruzalemu god. 70. od strane Rimljana, s proganjenjem nakon izгона i novih progona. Međutim, *Slava Izraelova ne laže*² pa se njegov vječni savez s izraelskim narodom očitovao uvijek iznova jer je naš narod izdržao unatoč veoma teškim nesrećama.³ Poslije najtamnijeg trenutka od razorenja svetoga Hrama u Jeruzalemu, kada je šest milijuna naše braće bilo zlobno umoreno a žeravica njihovih kostiju smrvljena u sjeni nacističkih krematorija, očitovao se još jednom vječni Božji savez jer su ostaci Izraela skupili snagu i čudesno probudili židovsku svijest. U dijaspori su ponovno uspostavljene zajednice a mnogi Židovi odgovorili na zvuk poziva na povratak u *Erec*

¹ Ovi pojedinci predstavljali su tri organizacije potpisnice ovog dokumenta u odborima koji su napisali dokument:

- Za Konferenciju europskih rabina (*Conference of European Rabbis – CER*) Pinchas Goldschmidt (predsjednik CER-a), Arie Folger (koordinators odbora), Yaakov Bleich. Riccardo Di Segni, Bruno Fiszson, Jonathan Gutentag, René Gutman, Moché Levin, Aryeh Ralbag i Yihyeh Teboul.

- Za Rabinsko vijeće Amerike (*Rabbinical Council of America – RCA*) rabini: Shalom Baum (predsjednik RCA-e), Mark Dratch (izvršni potpredsjednik RCA-e), Yitczhok Adlerstein, David Berger i Barry Kornblau.

- Za Glavni rabinat Izraela (*Chief Rabinat of Israel – CRI*): rabin David Rosen i Mr. Oded Wiener.

² Prva Samuelova 15,29.

³ Usp.: Postanak 17,7 i 17,19; Levitski zakonik 26,42-45; Ponovljeni zakon 20,3-5 i dr.

Israel, gdje je nastala suverena židovska država.

Bilo je veoma teško ispunjavati dvostruku obvezu židovskog naroda – da bude *svjetlost narodima*⁴ te da osigurava svoju budućnost unatoč mržnji i nasilju svijeta. Unatoč mnogim zaprekama židovski narod je ostavljao čovječanstvu u baštinu mnoge blagodati na području znanosti, kulture, filozofije, književnosti, tehnologije i trgovine te na području vjere, duhovnosti, etike i morala. I to je očitovanje vječnog Božjeg saveza sa židovskim narodom.

Šoah bez sumnje predstavlja nadir (točka suprotna od zenita – op. prev.) u odnosima Židova i nežidovskih susjeda u Europi. Na kontinentu koji je više od tisućljeća hranjen kršćanstvom, isključila je zla mladica koja je smaknula šest milijuna naše braće industrijskom preciznošću, od toga milijun i pol djece. Mnogi od onih, koji su sudjelovali u tom veoma odurnom zločinu istrebljivanja cijelih obitelji i zajednica, bili su odgojeni u kršćanskim obiteljima i zajednicama.⁵

U isto vrijeme tokom toga tisućljeća, čak i u najmračnija vremena, dizali su se herojski pojedinci – sinovi i kćeri Katoličke Crkve, laici i poglavari – koji su se borili protiv progona Židova pomažući im u veoma mračnim vremenima.⁶

⁴ Izaija 49,6.

⁵ Papa Ivan Pavao II. napisao je: „Kako se približava svršetak drugog tisućljeća kršćanstva, prikladno je da Crkva postane svjesnija grešnosti svoje djece“ (Ivan Pavao II., Apostolsko pismo *Tertio millennio adveniente*, 10. studenog 1994, 33, *Acta Apostolicae Sedis* 87, 1995., 25). Papinska komisija za religijske odnose sa Židovima napisala je: „Činjenica da se šoah dogodio u Europi, to jest u državama s dugom kršćanskom civilizacijom, postavlja pitanje o odnosu između nacističkog progona i stavova kršćana kroz stoljeća prema Židovima“ (*We Remember: Reflections on the Shoah*, 10. ožujka 1998.).

⁶ Dva primjera među mnogim takvim povijesnim herojima su opat Bernard iz Clairvauxa za vrijeme križarskih ratova i Jules-Géraud kardinal Saliège iz Tolousea za vrijeme Drugog svjetskog rata. Za vrijeme križarskih ratova, kada je jedan kršćanski monah cistercit počeo nagovarati Nijemce neka pobiju Židove prije nego povedu rat protiv muslimana, opat Bernard iz Clairvauxa pošao je osobno da to obustavi. Rabin Efraim iz Bonna napisao je: „Jedan dolični svećenik imenom Bernard, veliki lik i učitelj svih svećenika koji je njihovu religiju poznao i razumio, rekao im je: '(...) Moj učenik koji je propovijedao da treba pobiti Židove, govorio je neprikladno, jer je o njima zapisano u Knjizi psalama: 'Ne ubijaj ih da moj narod ne zaboravi'. Svi su smatrali toga svećenika jednim od svojih svetaca, a naše istraživanje ustanovilo je da nije primao mita kako bi dobro govorio o Izraelu. Kad su to čuli, mnogi od njih obustavili su nastojanja da provode smrtnu kaznu nad nama“ (*Sefer Zekhirah*, ed by A. M. Haberman, str. 18). Jules-Géraud Saliège (r. 24. veljače 1870., u. 5. studenog 1956.) bio je katolički nadbiskup Tolousea od 1928. do svoje smrti te je predstavljao značajni lik u

U zemljama zapadne Europe počela je nakon Drugog svjetskog rata nastajati era mirne koegzistencije i prihvaćanja, a u mnogim kršćanskim konfesijama ukorijenila se era izgradnje mostova i tolerancije. Vjerničke zajednice iznova su ispitale svoje odbacivanje drugih kroz povijest i počela su desetljeća plodne suradnje i zajedničkog djelovanja. Štoviše, iako smo mi Židovi postigli političku emancipaciju pred jedno ili dva stoljeća, još nismo bili prihvaćeni kao istinski jednaki, odrasli pripadnici država u kojima živimo. Nakon šoaha, postala je konačno očita i naravna židovska emancipacija u dijaspori, kao i pravo židovskog naroda da živi u suverenoj državi u vlastitoj zemlji.

Kroz sedam desetljeća što su slijedila židovske zajednice i duhovni vođe stupnjevito su preispitivali odnos judaizma prema članovima i vođama drugih vjerskih zajednica.

Preokret u deklaraciji *Nostra aetate*

Pred pedeset godina, dvadeset godina nakon šoaha, Katolička Crkva počela je deklaracijom *Nostra aetate* (br. 4)⁷ proces introspekcije koji je sve više uklanjao iz crkvenog nauka svako neprijateljstvo prema Židovima, što je omogućilo nastajanje i rast povjerenja i oslanjanja među naše dvije vjerske zajednice.

U vezi s time, Papa Ivan XXIII. bio je osoba preokreta u odnosima između Židova i kršćana, kao i u povijesti same Crkve. Imao je hrabru ulogu u spašavanju Židova za vrijeme holokausta, a njegovo priznanje da treba opozvati „naučavanje prezira“ pomoglo je nadilaženju opiranja promjeni i konačno omogućilo prihvaćanje *Nostra aetate* (br. 4).

Prema našem razumijevanju, deklaracija *Nostra aetate*, u svojoj središnjoj, konkretnoj i za Crkvu vrlo dramatičnoj⁸ tvrdnji priznala je

opiranju katolika pronacističkom režimu u Francuskoj. Papa Pio XII. imenovao ga je kardinalom 1946. Yad Vashem dodijelio mu je priznanje Pravednika među narodima za njegovo zalaganje za Židove u vrijeme šoaha.

7 Glavna tema ovog dijela *Nostra aetate* br. 4 koji posebno govori o odnosu Katoličke Crkve prema Židovima. Radi pojednostavljenja, u nastavku ćemo navoditi samo *Nostra aetate*, ali u svojem dokumentu posebno analiziramo broj 4.

8 Tvrdnja deklaracije *Nostra aetate* ima korijen u ranijem naučavanju Crkve, kao u *Katekizmu Tridentskog sabora* iz god. 1566. Članak 4 toga dokumenta, s naslovom „Vjerovanje“ relativizira krivnju ubrajanu Židovima izjavljujući da su grijesi kršćana bili još više razlog raspeća. Ipak su nastavljane optužbe protiv Židova kao bogoubojica kroz nekoliko stoljeća. Ako su tokom vremena optužbe i otupljivale, to je vjerojatno zasluga prosvjetiteljstva u vrijeme kojega

da nijedan Židov koji nije izravno i osobno bio uključen u razapinjanje nije odgovoran za to.⁹ Posebno su vrijedne pozornosti razrade i tumačenja Pape Benedikta XVI. o toj temi.¹⁰

Uz to shvaćamo da *Nostra aetate* pozivanjem na kršćansko Sveto pismo tvrdi kako božanski odabir Izraela, kojega naziva „Božjim darom“, nije opozvan jer iznosi: „Židovi zbog otaca sveudilj ostaju dragi Bogu, čiji su darovi i poziv neopozivi.“ To je dovelo do službenog učenja: „Neka se Židovi ne prikazuju kao da su od Boga prokleti i odbačeni!“ Kasnije, godine 2013., papa Franjo razradio je tu temu u svojoj apostolskoj pobudnici *Evangelii gaudium*: „Bog nastavlja djelovati u narodu Staroga saveza i donositi blaga mudrosti koja izviru iz njegova susreta s Božjom riječju.“¹¹

Kako vidimo, *Nostra aetate* utrla je put da Vatikan 1993. godine uspostavi diplomatske odnose s Državom Izrael. Katolička Crkva pokazala je uspostavom tog odnosa kako je zaista odbacila svoje prikazivanje židovskog naroda kao odbačenoga i prepuštenoga da luta do konačnog dolaska. Ovaj povijesni trenutak omogućio je Papi Ivanu Pavlu II. hodočašće u Izrael 2000. godine koje je poslužilo kao još jedno snažno očitovanje nove ere katoličko-židovskih odnosa. Nakon toga druga dva pape obavila su slične pohode.

Nostra aetate snažno ističe kao vjersku dužnost: „Crkva... žali mržnju, progone i očitovanje antisemitizma kojima su u bilo koje vrijeme i s bilo koje strane Židovi bili pogođeni.“ Na temelju toga, Ivan Pavao II. više puta je isticao da je „antisemitizam grijeh protiv čovječanstva“. U Jeruzalemu je kod Zapadnog zida izmolio ovu molitvu: „Bože naših otaca! Izabrao si Abrahama i njegove potomke da Tvoje ime pronesu među narodima. Duboko žalimo zbog ponašanja onih koji su tokom povijesti nanijeli patnju ovoj tvojoj djeci i molimo tvoje oproštenje. Želimo se obvezati na pravo bratstvo s narodom Saveza.“ Papa Franjo nedavno je upozorio na novi, prošireni i čak pomodni oblik

je u Europi mržnja protiv Židova izgubila nešto od religijskog obilježja. S druge strane, *Nostra aetate*, izvirući iz želje zapadnjaka da se ukloni intenzivna mržnja protiv Židova koja je doprinijela šoahu, bila je upravo revolucionarna donoseći značajnu promjenu u Katoličkoj Crkvi u vezi s tim.

9 Sam stupanj do kojega su čak i Židovi prvoga stoljeća imali određenu ulogu u raspinjanju Isusa stvar je znanstvene kontroverzije, ali u okviru unutarnjeg kršćanskog naučavanja razabiremo da je odrješenje svih drugih Židova od ikakve odgovornosti za raspeće veoma značajan korak za Crkvu.

10 U njegovoj knjizi *Isus iz Nazareta: Sveti tjedan*, 2011.

11 Papa FRANJO, *Evangelii gaudium. Apostolska pobudnica*, Dokumenti 163 (Zagreb: 2013.), br. 249.

antisemitizma, kada je delegaciji Židovskog svjetskog kongresa rekao: „Napadati Židove je antisemitizam, ali izravni napad na Državu Izrael također je antisemitizam. Mogu postojati politička neslaganja među vladama i o političkim pitanjima, ali Država Izrael ima puno pravo na postojanje u sigurnosti i u blagostanju.“¹²

Zaključno, deklaracija *Nostra aetate* poziva na „međusobno razumijevanje i poštovanje“ te na uspostavljanje „bratskog dijaloga“. Papa Pavao VI. ozbiljno je uzeo taj poziv osnivanjem Papinske komisije za religijske odnose sa Židovima, a židovska je zajednica, kao odgovor na taj poziv, redovno se susretala s predstavnicima Crkve.

Divimo se djelovanju papa, crkvenih poglavara i znanstvenika koji su oduševljeno doprinosili tom napretku, uključujući i odlučne zagovornike katoličko-židovskog dijaloga nakon završetka Drugog svjetskog rata, čije je zajedničko zalaganje dalo poticaj za nastanak deklaracije *Nostra aetate*. Najvažniji miljokazi bili su: Drugi vatikanski sabor, osnutak Komisije za religijski dijalog sa Židovima, priznavanje judaizma kao žive religije s vječnim Savezom, uvažavanje pogubnosti šoaha i onoga što mu je prethodilo te uspostavljanje diplomatskih odnosa s Državom Izrael. Teološki spisi čelnika Komisije za religijske odnose sa Židovima puno su doprinijeli crkvenim dokumentima koji su uslijedili nakon *Nostra aetate*, kao i spisi brojnih drugih teologa.

Papinska komisija, u nedavnim refleksijama o *Nostra aetate* „Božji darovi i poziv su neopozivi“, jasno je podržala poimanje da Židovi imaju udjela u Božjem planu spasenja nazivajući tu misao „nedokučivim božanskim misterijem“.¹³ Nadalje je izjavila da „Katolička Crkva ne provodi niti podržava ikakvo institucionalno misijsko djelovanje usmjereno na Židove“.¹⁴ Iako Katolička Crkva nije zabacila svjedočenje pred Židovima, razumijemo da ipak pokazuje razumijevanje i osjetljivost prema dubokim osjećajima Židova te da se distancirala od misijskog djelovanja među Židovima.

Zorna preobrazba stava Crkve prema židovskoj zajednici divno se pokazala prigodom nedavnog pohoda pape Franje jednoj sinagogi, što ga je učinilo trećim papom koji je iskazao takvu veoma značajnu gestu. S radošću preuzimamo njegov iskaz: „Od neprijatelja i stranaca postali smo prijatelji i braća. Nadam se da će i nadalje rasti među naše dvije

¹² <http://www.worldjewishcongress.org/en/news/pope-francis-to-make-first-official-visit-to-rome> and <http://edition.cnn.com/2015/10/28/world/pope-jews/>.

¹³ Pontifical Commission for Religious Relations with the Jews, *The Gifts and the Calling of God are Irrevocable*, 10 December 2015., br. 36-39.

¹⁴ *Ondje*, br. 40.

zajednice bliskost, međusobno razumijevanje i poštovanje.“

Ovi pohvalni stavovi i akcije izričita su protivština vjekovima naučavanja prezira i rasprostranjenog neprijateljstva te najavljuju veoma ohrabrujuće poglavlje u epohalnom procesu društvene transformacije.

Procjena i novo vrednovanje

Na početku su mnogi židovski čelnici bili skeptični o iskrenosti preokreta Crkve u stavu prema židovskoj zajednici,¹⁵ zbog duge povijesti kršćanskog antijudaizma. S vremenom je postalo razvidno da preokreti u stavovima i učenju Crkve jesu ne samo iskreni nego i sve dublji te da ulazimo u razdoblje sve veće tolerancije, međusobnog poštovanja i solidarnosti među članovima naših vjernih zajednica. Ortodoksni judaizam, po Američkoj ortodoksnoj zajednici (*American Orthodox Union*) i Rabinskom vijeću Amerike (*Rabbinical Council of America*), već je postao sastavni dio Židovskog međunarodnog odbora za međureligijska savjetovanja (*International Jewish Committee for Interreligious Consultations – IJCIC*) koji je uspostavljen koncem šezdesetih godina kao službeni židovski predstavnik za odnose s Vatikanom. Okrenuta je nova stranica u odnosima ortodoksnog judaizma s Katoličkom Crkvom uspostavom bilateralnog odbora Glavnog rabinata Izraela s Vatikanom koji je počeo djelovati god. 2002. pod predsjedanjem glavnog rabina Haife She'ara Yashuva Cohena. Objavljene deklaracije s trinaest susreta te bilateralne komisije (koje se susreću naizmjenično u Rimu i Jeruzalemu) brižno izbjegavaju pitanja koja spadaju u temelje vjere, nego radije obrađuju širok spektar suvremenih socijalnih i znanstvenih izazova ističući zajedničke vrijednosti, uz poštovanje razlika između tih dviju vjerskih tradicija.

Priznajemo da ovo bratstvo ne može pomesti doktrinarne razlike; ono zapravo osnažuje prave pozitivne stavove prema temeljnim vrijednostima koje su nam zajedničke, uključujući poštovanje prema Hebrejskoj Bibliji, ali bez ograničavanja samo na to.¹⁶

Duboke su teološke razlike između judaizma i kršćanstva.

¹⁵ Usp. npr.: Rabbi Moshe FEINSTEIN, *Responsa Tagerot Moshe*, u: *Yoreh De'ah* Vol 3, § 43. Također francuski glavni rabin Jacob Kaplan u njegovim primjedbama navedenim u *Droit et liberté*, December 1964. te u *Hamodia*, 16th September 1965. Svaki od njih ukazao je na područja gdje je skepticizam bio razložen.

¹⁶ *Komentar Pjesme nad pjesmama* (pripisan Nahmanidesu) u: *Kitve ha-Ramban*, ed. Chavel, vol. II, str. 502-503; Ralbag Milhamot, ed. Leipzig, str. 356 i Komentar Tore, izd. u Veneciji, str. 2.

Sržna uvjerenja kršćana da je Isus Mesija i utjelovljenje „druge osobe trojstvenog Boga“ predstavlja nepremostivu razdvojnici od judaizma. Povijest židovskih mučenika u kršćanskoj Europi predstavlja tragično svjedočanstvo odanosti i upornosti kojom su se Židovi odupirali uvjerenjima nespojivim s njihovom starinskom i vječnom vjerom koja traži apsolutnu vjernost pisanoj i usmenoj Tori. Unatoč tim dubokim razlikama, neki među najvišim čelnicima judaizma tvrde da kršćani imaju poseban položaj jer se klanjaju Stvoritelju neba i zemlje koji je izraelski narod izbavio iz egipatskog ropstva i providnosno se brine za sve stvorenje.¹⁷

Doktrinarne razlike su bitne te se o njima ne može raspravljati niti pregovarati; njihovo značenje i važnost spada na unutarnje odlučivanje pojedine od naših vjerskih zajednica. Judaizam, koji svoju posebnost izvlači iz tradicije što seže iz dana njegovih slavni proroka i posebno iz objave na Sinaju, ostat će zauvijek vjeran svojim načelima, zakonima i vječnom učenju. Nadalje, naše međuvjerske rasprave ostaju označene dubokim uvidima velikih židovskih mislilaca, kao što su rabin Joseph Ber Soloveitschik¹⁸, rabin lord Immanuel Jakobovits¹⁹ i mnogi drugi koji su rječito utvrdili da je religijsko iskustvo privatno i ono može biti istinski shvaćeno samo u okviru vlastite vjerničke zajednice.

Ipak, doktrinarne razlike ne stoje i ne mogu stajati na putu našoj miroljubivoj suradnji u poboljšavanju svijeta koji nam je zajednički i u životu Noine djece.²⁰ Za promicanje toga, bitno je da naše vjerničke zajednice nastavljaju susrete te napreduju u međusobnom upoznavanju i zadobivanju povjerenja jednih u druge.

¹⁷ Tosafot *Sanhendrin* 63b, s. v *Asur*; *Rabbenu Yeruham ben Meshullam*, Toledot Adam ve-Havvah 27:5; R. Moses Isserles *Shulhan-u Arukh-u Orach Hayyim* 156:2; R. Moses Rivkes, *Be'er ha-Golah* *Shulhan-u Arukh-u, Hoshen Mishpat* 226:1 & 425:5; R. Samson Raphael Hirsch, *Principles of Education*, „*Talmudic Judaism and Society*“, str. 225-227.

¹⁸ Ponajviše svojim člankom „Confrontation“, u: *Tradition: A Journal of Orthodox Thought*, 6.2 (1964).

¹⁹ Usp. npr. njegovo djelo: *The Timely and Timeless* (London: 1977.), 119-121.

²⁰ Priopćenje za tisak, izdano nakon četvrtog susreta Glavnog rabinata Izraela i Svete Stolice u Grottaferrati (Rim, 17. listopada 2004.), posebno je značajno u vezi s tim. Ono počinje: „Svjesni činjenice da nema dovoljno rasprostranjene svijesti u našim zajednicama o divnoj promjeni u odnosu između katolika i Židova te u svjetlu rada našega odbora i sadašnjih rasprava o zajedničkoj viziji pravednog i etičnog društva, izjavljujemo: Mi nismo neprijatelji, nego pouzdani partneri u utvrđivanju bitnih moralnih vrijednosti za preživljavanje i dobrobit ljudskog društva.“

Stoga izjavljujemo:

Unatoč nepomirljivim teološkim razlikama mi Židovi gledamo katolike kao svoje partnere, bliske saveznike, prijatelje i braću u zajedničkom traganju za boljim svijetom koji će biti usrećen mirom, socijalnom pravdom i sigurnošću.

Svoje židovsko poslanje shvaćamo tako da obuhvaća *donošnje svjetla među narode*, to nas obvezuje da pridonosimo poštovanju svetosti, ćudorednosti i religioznosti u čovječanstvu. Kako zapadni svijet postaje sve sekularniji, napušta mnoge moralne vrijednosti koje su zajedničke kršćanima i Židovima. Tako religijsku slobodu sve više ugrožavaju snage sekularizacije i religijskog ekstremizma. Stoga tražimo partnerstvo katoličke zajednice posebno i drugih vjerskih zajednica općenito kako bismo osiguravali religijsku slobodu, njegovali moralna načela naših vjera, posebno svetost života i važnost tradicionalne obitelji te „kultivirali moralnu i religioznu savjest društva“. Jedna od pouka šoaha, za Židove kao i za druge narode (*gentiles*, hebr. *goim* – pripadnici drugih naroda), posebno je obveza boriti se protiv antisemitizma, osobito protiv antisemitizma koji ponovno raste. Ta pouka treba biti izražavana na obrazovnom i zakonodavnom području svih naroda, bez kompromisa.

Nadalje, kao narod koji je podnosio progonstva i genocide tijekom povijesti, svi smo veoma svjesni prave opasnosti pred kojom stoje kršćani Srednjeg istoka i drugdje jer su progonjeni i ugrožavani nasiljem i smrću od strane onih koji uzaludno zazivaju Božje ime, a čine nasilje i teror.

Ovim osuđujemo svako nasilje nad bilo kojom osobom zbog njezina uvjerenja ili religije. Isto tako osuđujemo sve čine vandalizma, objesnog razaranja i/ili profanacije svetih mjesta svih religija.

Pozivamo Crkvu da nam se pridruži u borbi protiv novog barbarizma naše generacije, to jest radikalnih izraslina islama koje ugrožavaju naše globalno društvo, a ne štede ni brojne umjerene muslimane. One su prijetnja svjetskom miru općenito te posebno kršćanskim i židovskim zajednicama. Pozivamo sve ljude dobre volje da se udruže u borbi protiv toga zla.

Unatoč dubokim teološkim razlikama katolici i Židovi zajednički vjeruju u božansko porijeklo Tore i u misao o konačnom otkupljenju, a sada i u tvrdnju da religije trebaju upotrebljavati moralno ponašanje i religiozni odgoj za širenje utjecaja i nadahnjivanja – a ne rat, prisilu ili

socijalni pritisak.

Redovno ne iznosimo očekivanja od učenja drugih vjerskih zajednica. Ipak, određene vrste učenja zadaju pravu patnju; ona kršćanska učenja, obredi i nauke koji izražavaju negativne stavove prema Židovima i judaizmu zaista nadahnjuju i potkrepljuju antisemitizam. Stoga, radi proširenja prijateljskih odnosa i zajedničkih vrijednosti među katolicima i Židovima kao plod deklaracije *Nostra aetate* pozivamo sve kršćanske konfesije koje to još nisu učinile da slijede primjer Katoličke Crkve te uklone antisemitizam iz svoje liturgije i naučavanja, da obustave aktivno misijsko djelovanje među Židovima te da zajedno s nama kao židovskim narodom surađuju na izgradnji boljega svijeta.

Nastojimo produbiti dijalog i partnerstvo s Crkvom kako bismo njegovali međusobno razumijevanje te unapređivali ciljeve koje smo ovdje postavili. Nastojimo pronalaziti dodatne putove koji će nam omogućiti da zajedno činimo svijet boljim, da hodamo Božjim putovima, hranimo gladne i oblačimo gole, pružamo radost udovicama i sirotama, osiguravamo utočište progonjenima i tlačanima i tako zaslužimo blagoslov.

Dana 9. elula 5777. godine (31. kolovoza 2017.)

Za CER:

Rabin
Pinhas Goldschmidt,
predsjednik CER-a

Rabin
Dr. Riccardo Di Segni,
potpredsjednik CER-a

Rabin
Arie Folger,
predsjedatelj Odbora
za odgovor na
Nostra aetate

Za Glavni rabinat Izraela:

Rabin Dr. Rasson Arussi,
predsjedatelj Komisije Glavnog rabinata Izraela za međureligijske poslove

Za RCA:

Rabin
Elazar Muskin,
predsjednik RCA-e

Rabin
Mark Drarch,
izvršni potpredsjednik
RCA-e

Rabin
Dr. David Berger,
senior savjetnik za
međuvjerske poslove

Govor pape Franje rabinima na audijenciji 31. kolovoza 2017.

Draga braćo i sestre!

Od srca pozdravljam sve vas, posebno predstavnike Konferencije europskih rabina, Rabinskog vijeća Amerike i Komisije Glavnog rabinata Izraela za dijalog s Komisijom Svete Stolice za religijski dijalog sa Židovima. Zahvaljujem rabinu Goldschmidtu za njegov ljubazni pozdrav u vaše ime.

Milošću Svevišnjega, na našem zajedničkom putovanju sada doživljavamo plodni trenutak dijaloga. To se odražava u Deklaraciji *Između Jeruzalema i Rima* koju ste vi priredili i danas mi je predali. Ovaj dokument odaje posebno priznanje Deklaraciji Drugog vatikanskog sabora *Nostra aetate* gdje broj četiri predstavlja povelju našega dijaloga sa židovskim svijetom. Ispunjavanje te saborske deklaracije svakako je omogućilo da naši odnosi postaju sve više prijateljski i bratski. *Nostra aetate* je skrenula pozornost da početke kršćanske vjere trebamo, u skladu s božanskim misterijem spasenja, tražiti u Patrijarsima, Mojsiju i Prorocima. Također je istaknula da zbog velike duhovne baštine koja nam je zajednička trebamo ulagati ozbiljne napore u međusobno poznavanje i poštovanje, posebno proučavanjem Biblije i bratskim raspravljanjem (usp.: br. 4). Na temelju toga, posljednjih desetljeća mogli smo se približiti jedni drugima te angažirati u uspješnom i plodnom dijalogu. Uznapredovali smo u međusobnom razumijevanju i produbili naše veze prijateljstva.

Deklaracija *Između Jeruzalema i Rima* ipak ne prikriva teološke razlike koje postoje među našim vjerničkim tradicijama. Uza sve to, izražava čvrstu spremnost na užu suradnju sada i ubuduće. Vaš dokument upućen je katolicima nazivajući ih „partnerima, bliskim

saveznicima, prijateljima i braćom u našem zajedničkom traganju za boljim svijetom uz blagodat mira, socijalne pravde i sigurnosti“. Zatim nastavlja da „unatoč dubokim teološkim razlikama, katolici i Židovi imaju zajednička uvjerenja“ te također „tvrdnju da religije trebaju upotrebljavati moralno ponašanje i religijski odgoj za utjecanje i nadahnjivanje – ne rat, prisilu ili socijalni pritisak“. To je veoma važno: neka Višnji blagoslovi i prosvijetli našu suradnju tako da sve bolje zajedno prihvaćamo i vršimo njegove „naume, naume mira a ne nesreće“ (Jr 29,11).

Prigodom ovoga dobrodošlog vašega posjeta čestitam vama i vašim zajednicama Židovsku novu godinu koju počinjete kroz nekoliko tjedana: Šanah *tovah!* Još jednom zahvaljujem što ste došli i molim da me se sjećate u vašim molitvama. Kao zaključak, zazivam blagoslov Svevišnjega na vas i na sve nas kako bismo nastavili zajednički put prijateljstva i povjerenja koji stoji pred nama. Neka Svemogući u svome milosrđu udijeli svoj mir nama i cijelom svijetu. Šalom *alehem!*

(S engleskog preveo dr. sc. Mato Zovkić,
profesor emeritus KBF-a u Sarajevu).